

ВІДНОШЕННЯ В МЕЖАХ ОКРЕМИХ БІНАРНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЯК РЕФЛЕКСІЯ АЛГЕБРАІЧНИХ ВІДНОШЕНЬ ЗМІННИХ ВЕЛИЧИН

Достовірність отриманих результатів найвищою є тоді, коли знаходяться закономірності існування систем принципово різної природи. У випадку мовознавчих розвідок це може бути пошук закономірностей існування мовних систем чи мовленнєвих явищ, які були б аналогічними закономірностям існування систем математичних моделей чи математичних відношень, адже тоді суть аналізованої одиниці буде максимально наближеною до однозначного тлумачення, що, закономірно, зменшить ризик наявності суб'єктивної авторської складової, яка інколи вважається, а часами й небезпідставно, сумнозвісною характеристикою гуманітарних досліджень.

Дослідженням, які не претендують на узгодженість з положеннями інших парадигм, властиве внутрішнє самообмеження: в мовознавстві досить часто застосовуються різноманітні формули тлумачення, але переважна більшість з них є локальними моделями, які можуть бути витлумаченими лише в сфері дії мовознавства. Як правило, такі формули символізують якісний і кількісний склад досліджуваної одиниці (щось на кшталт хімічної формули) із зазначенням переліком послідовності її складових елементів, що є, в принципі, достатнім для кодування певного поняття як одиниці парадигматичної системи. В синтагматиці, де один елемент *вступає* у відношення з іншим, простого переліку та відображення послідовності цих елементів у формулі не достатньо.

Якщо відштовхуватися від того, що будь-які відношення виникають при наявності мінімум двох елементів, то, відповідно, будь-яка бінарна синтагматична структура завжди відповідає якомусь типу відношень. А якщо є відношення, то вони можуть бути формалізовані і алгебраїчно відображені, адже за визначенням Словника української мови, алгебра – це «розділ математики, що вивчає загальні закони дій над величинами, вираженими літерами, незалежно від їх числового значення» [3: 32], це наука про операції і відношення, про властивості та закони композиції операцій, незалежно від об'єктів, до яких вони застосовуються. Так, різну синтагматичну сполучуваність лексичних одиниць можна розглядати як різні композиції оперування словами (різні операції). Саме відношення в межах синтагматичних структур можна досліджувати із залученням математичних методів, адже структурам, на відміну від семантики, притаманна чіткість та упорядкованість. Про доцільність узагальнення структурних відношень А. А. Богданов говорив ще у минулому столітті: «...структурные отношения

могут быть обобщены до такой же степени формальной чистоты схем, как в Математике отношения величин, и на такой основе организационные задачи могут решаться способами, аналогичными математическим» [1: 309].

Деякі конструкції в мові, як і відношення в математиці та логіці, можуть бути бінарними. Серед бінарних математичних відношень виділяються, зокрема, відношення рівності і нерівності, які можуть бути спроектовані на бінарні мовні конструкції, чії компоненти вступають в аналогічні відношення залежно від їх смислового наповнення, адже значення також можуть бути однаковими («рівними»), синонімічними («приблизно рівними») чи протилежними («нерівними»).

Строго нерівність величин в математиці може бути виражена трьома варіантами відношень: 1) $a < b$ (величина a менша від величини b); 2) $a > b$ (величина a більша від величини b); 3) $a \neq b$ (величина a не дорівнює величині b). Якщо літерою a позначити перший елемент синтаксичної бінарної конструкції, а літерою b – другий елемент цієї ж конструкції, то отримаємо три варіанти бінарних синтаксичних конструкцій: 1) уточнення, а саме – конкретизація, де семантика уточненого компоненту звужується в уточнювальному; 2) узагальнення, де семантика узагальненого поняття розширюється узагальнюючим; 3) протиставлення, де семантика одного поняття протиставляється (не дорівнює) семантиці другого поняття (докладніше про бінарні конструкції конкретизації, узагальнення та протиставлення див. [2]).

Рівність величин в математиці позначається такими варіантами відношень: 1) $a = b$ (величина a дорівнює b); 2) $a \equiv b$ (величина a тотожна величині b); 3) $a \approx b$ (величина a приблизно дорівнює величині b). Аналогічним чином, якщо літерою a позначити перший елемент синтаксичної бінарної конструкції, а літерою b – другий елемент цієї ж конструкції, то знову отримаємо три варіанти бінарних синтаксичних конструкцій, але на цей раз із (відносно) рівними за інформаційним обсягом елементами: 1) метафора, де прирівнюються поняття і образ, ознаки якого переносяться на це поняття; 2) пояснення, де тлумачиться окреме поняття, тобто, семантично, саме поняття і його тлумачення є тотожними; 3) порівняння, де те, що порівнюють і те, з чим порівнюють зіставляються на основі подібності.

Аналіз конкретних прикладів слугуватиме підтвердженням сказаного, наприклад: укр.: *Пролісків перших блакитні отару*; англ.: *He is a black ship in his family* ‘Він є чорною вівцею в своїй сім’ї’; пол.: *Czas to pieniędz* ‘Час то гроші’. В поданих контекстах виділяється риса двох зіставляваних понять, уможливаючи їх рівність, а тому на глибинному рівні ці метафори виглядають таким чином: укр.: *Пролісків перших блакитні отару* [= велика кількість]; англ.: *He is a black ship* [= нетиповий представник] *in his family* ‘Він є чорною вівцею в своїй сім’ї’; пол.: *Czas to pieniędz* [= вартість часу] ‘Час то

гроші'. Отже, формулою метафори буде $A = B$, де A і B – це зіставлені поняття в метафорі, знак рівності « $=$ » вказує на характер відношень між ними.

Пояснення також є бінарною конструкцією (те, що пояснюємо і те, за допомогою чого пояснюємо), елементи якої, як правило, експлікуються на поверхнево-синтаксичному рівні. Наприклад: укр.: *Достить великою проблемою сьогодні є плагіат, використання у своїх працях чужого твору без послання на автора*, англ.: *On the 17th of March we celebrated Saint Patrick's Day, a day when people wear green attire or shamrocks* 'Сімнадцятого березня ми святкували День святого Патрика, день коли люди одягають зелені наряди або трилисники'; пол.: *Mieszkał w Warszawie, stolice Polski* 'Живу у Варшаві, столиці Польщі'. В усіх наведених прикладах відбувається експлікація одного і того ж поняття двома способами, адже *плагіат* є не що інше, як використання чужих думок (поняття семантично тотожні); лише в День святого Патрика люди масово одягаються в зелене та носять трилисники (поняття семантично тотожні); Варшава – це і є столиця Польщі (поняття семантично тотожні). Відтак, між аналізованими поняттями можна поставити знак тотожності « \equiv ». Отже, формулою пояснення буде $A \equiv B$, де A і B – це складові елементи пояснення, а знак тотожності вказує на тип відношень між ними.

Окремої уваги заслуговує бінарна конструкція порівняння з відношенням приблизної рівності між її елементами, оскільки, на відміну від попередньо описаних бінарних конструкцій, вона може бути представлена утвореннями принципово різної природи: логічним порівнянням та образним порівнянням. Звідси випливає, що і кодування цієї конструкції повинно бути двояким. Оскільки при образному порівнянні виокремлюється спільна ознака, притаманна зіставленим поняттям у різній мірі, то формулою образного порівняння буде $A_n \approx B^n$, тоді як при кодуванні відношень логічного порівняння, володіння ознакою (n) вказуватися не буде, тому що обидва поняття спільна ознака притаманна в однаковій мірі; зазначена по обидва боки рівності, вона буде підлягати спрощенню: якщо $A_n \approx B^n$, то $A \approx B$. З цієї ж причини ознака може не зазначатися і при кодуванні метафори, адже поняття там прирівнюється до образу-еталона, тому в конкретному контексті вживання зіставлені поняття володіють спільною ознакою в однаковій мірі.

Отже, бінарна природа категорій пояснення, порівняння, конкретизації, протиставлення і метафори свідчить про наявність, типових для кожної конструкції, відношень між її елементами, що може бути відображено формулами, які містять математичні знаки – показники таких відношень, що уможливило однозначне їх тлумачення.

У міждисциплінарному дослідженні завжди одна наука є ведучою, а інша – веденою. У випадку застосування математичних положень у лінгвістиці остання є керованою математикою, однак керівна роль математики та конформізм лінгвістики в якомусь конкретному прояві не означає

домінанту першої та підпорядкованість другої. Це, швидше, свідчить про те, що мовознавство є незалежною науковою парадигмою, здатною пере межуватися з іншими науковими парадигмами на рівних правах; що мовні структури підпорядковуються ряду загальних закономірностей, продиктованих функціональною природою подібних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богданов А. А.* Текстология: (Всеобщая организационная наука). В 2-х книгах. – М.: Экономика, 1989. – Кн. 2. – С. 309.
2. *Оленяк М. Я.* Семантико-синтаксичні функції уточнення в англійській, українській та польській мовах : дис ... канд. філол. наук: 10.02.17. – Донецьк : 2011. – 120 с.
3. *Словник української мови «СУМ-11»* (том 1) (1970). Київ: Наукова думка.

*Путіліна Оксана
Вінниця*

A SOCIOLINGUISTIC REINTERPRETATION OF CHANGES IN PRESENT-DAY ENGLISH: REASONS AND CONSEQUENCES

Dynamics of spreading any language necessarily led to the changes of its lexical and grammatical forms, but if the process of changes in vocabulary occurs naturally (due to word-formation and borrowing), the grammatical changes are more noticeable for a native speaker and especially for those who use a language as a second one. A set of grammatical changes will cause "shifts" in all grammatical systems of language [1: 18–27], and as a result particular difficulties often arise in the modern media of English (especially in order to whom English is not native) in the process of reading art texts in lexical and sociolinguistic areas. This process is one of the differential features of Present-day English, especially British (BE) and American (AmE) variants as competitors that stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian ones) with multiplicity of media, geographical area due to extralinguistic factors of their spread [2: 295–296]. Lack of substantial research in this area makes the relevance of proposed research.

It should be noted that the changes that affect the syntactic level of English are common to all variants of English, but the main producers of these processes are still AmE and BE, and their number is constantly growing. The areas of functioning are primarily broadcast media, advertising, scientific and technical literature, political speeches and colloquial speech. New processes and phenomena in a large